

walter benjamin
uz kritiku
silebiblioteka razlog
zagreb 1971.

zdenko rus

Walter Benjamin, njegov život i njegova misao, imaju nešto bitno podudarno sa sudbinom junaka Kafkina *Procesa*: baš kao i K. — i ne sluteći — prekoračio je Zakon i potpao pod udar njegovih čuvara; zakona i zakonika koji se ne smiju vidjeti i koji ostaju u predsvijetu nepisanih zakona; čuvara koji te »osuđuju ne samo nevinog nego da i ne znaš« (Kafka). I kao što sam Benjamin ustvrđuje u povodu *Procesa* u eseju *Franz Kafka*: »To je doduše pisano pravo u zakonima, ali ono je tajna a pretpovijest oslanjajući se na to još bezgraničnije provodi svoju vlast« — od te iste pretpovijesti i predsvijeta zakonika i prava, u liku njemačkog fašizma i njegova sudbenog izvršio-oca nacista, Benjamin na kraju pogiba baš kao i K. Podudarnost njegove misli sa *Procesom* sastoji se u tome što se našla i dospjela duboko u središte svjetskog procesa čiji je tijek također tajna i koji svaku autentičnu misao stavlja u situaciju da iskusi njegovu pretpovijest ne(na)pisanih zakona i svoj vlastiti temelj koji se pokazuje kao »praroditeljski grijeh«. Tako je svaki istinski misaoni napor svagda već unaprijed kriv (u dvostrukom smislu riječi), ali i svagda ono istinsko svjetlo koje se probija kroz masivnu neprozirnost svijeta osvjetljavajući daljnje puteve istine, smisla i nade.

Literat, književni i kulturni kritičar, filozof, W. Benjamin osebujna je ličnost njemačkog misaonog kruga prve polovine stoljeća. Ta se osebujnost sastoji u tome što se njegovo djelo — kako dobro primjećuje B. Hudoletnjak, autor pogovora knjizi — otima jednostavnoj karakteristici. Pa ipak — već zbog korisnosti informacije — potrebno je ukazati na njegovu bliskost sa frankfurtskom grupom filozofa i sociologa (M. Horkheimer, T. Adorno, H. Marcuse, H. Pollock i dr.) koji su se poduhvatili da na osnovama cjelokupne zapadnoevropske kulturno-filozofske tradicije izrade kritički

stav prema svim tokovima suvremene zapadnoevropske misli približivši se u mnogim osnovnim stavovima i analizama Marxu i marksizmu, marksističkoj kritičkoj metodi. Njihovo prekoračenje (ili bolje, odbacivanje) medija teorijskog i bitno uključanje u praksu s jedne strane, te implicitno ili eksplicitno podudaranje s marksističkom filozofskom orijentacijom s druge, svakako je okvirna karakteristika Benjaminova djela i, štoviše, nužna za njegovo razumijevanje. To se najbolje vidi i potvrđuje u uvrštenim esejima »Uz kritiku sile« i »Povijesno-filozofijske teze«.

Ono što čini najživljim njegovo kritičko-teorijsko mišljenje i što ih u mnogome čini i danas aktualnim, to su zasigurno rasprave koje se odnose na probleme kulture, posebice na probleme umjetnosti, njena stanja i (najposlije) njene sudbine u uvjetima suvremene tehničke civilizacije i »iznimnog stanja« nastalog dubokim društvenim previranjima. Pri tom on centrira pažnju na fotografiju i film, tim iznalascima eminentno tehničkog doba. U dva eseja iz ove knjige — »Mala povijest fotografije« i »Umjetničko djelo u doba svoje tehničke reproduktivnosti« — oni su predmetom ispitivanja; ispitivanja koja su u mnogo čemu izvorna i prethodnička iako i nadalje sporna. Ono što je tu vrlo značajno (i prijeporno) to nije toliko Benjaminovo uvjerenje u mogućnost divulgiranja izvorno »nemasovnih« umjetničkih djela a da pri tom bude sačuvana njegova bitna konzistentnost (pitanje koje će kasnije široko razviti A. Malraux), već pretpostavka o odlučnoj ulozi fotografije i filma u području umjetnosti našeg vremena. Prema Benjaminu, fotografija i film (a nadalje film) najtješnje su povezani s revolucionarnim pokretima masa u našim danima, te je njihovo društveno značenje nezamislivo bez njihove destruktivne, katartičke strane: likvidacije tradicionalne vrijednosti kulturnog nasljeđa. U cjelokupnom tom sklopu promjena koje su izraz svjetskohistorijskog

obrata, Benjamin će (konzekventno, bez sumnje) zaključiti kako je »film prvo umjetničko sredstvo koje može pokazati kako se materija igra sa čovjekom. On može stoga biti izvanredan instrument materijalističkog prikaza.« Dovedemo li ovaj stav u blizinu jednog drugog po kome se funkcija umjetnosti u današnje vrijeme više ne utemeljuje u ritualu, već u politici — Benjamin se našao u opasnoj blizini nečega što nalikuje na teoriju odnosno ideologiju socijalističkog realizma. To je, bez sumnje, cijena onog odlučnog smještanja iz sfere čisto teorijskog u sferu prakse gdje momenat ideološkog mora nužno snažno prevagnuti.

U eseju o Franzu Kafki, Benjamin na jednom mjestu kaže: »Kao što Lukács misli u stoljećima, tako Kafka misli u tisućljećima.« Gledajući u tim vremenskim rasponima, Benjamin se svakako pridružuje Lukácsu.

slovenski impresionisti

naprijed
zagreb
i

državna založba slovenije
ljubljana 1971.

zdenko rus